

quamvis enim sit fuga, non tam id habet ex affectus modo, quam ex modo objecti, quia nimirum præcipua ratio ejus est appetere separationem, quod fieri solet fugiendo. An vero desiderare malum alteri possit sub alia ratione ad alias passiones pertinere infra dicemus. Quod vero D. Thomas, 1, 2, quæst. 46, art. 2, ad 6, ait hanc voluntatem pertinere ad odium, vel *causaliter* tantum intelligendum est, vel si intelligitur *formaliter*, ut ipse indicat, non satis intelligo quid sibi velit, et multo minus, quod Cajetanus commentatur, nam ponit hanc fugam et desiderium in quibusdam actibus simplicibus, amorem vero et odium in quadam complexione, quia dum amo, volo bonum alteri, dum odio habeo, volo malum, nam potius videtur mihi contrario modo dicendum esse, ut ex dictis patet.

6. *Tertia assertio.* — Dicendum tertio, tristitiam esse actum appetitus voluptati contrarium, unde est amaritudo quædam vitalis, quæ ex præsentia mali, quod odio habetur et vitari nequit, resultat: ut patet ex dictis supra de voluptate: nam contrariorum eadem est ratio, unde quidquid de effectibus et causis passionis hujus dici potest, ex his quæ diximus de passione contraria elicienda sunt. Sed dicit aliquis, delectatio non requirit ex parte objecti quod vitari, vel non vitari possit: ergo nec tristitia. Respondetur negando consequentiam, nam tristitia oportet esse voluntatem de objecto involuntario: si autem esset in potestate alicujus malum depellere, et non faceret, non esset involuntarium, et sic non afferret tristitiam.

7. *Notatio una pro doloris passione.* — Advertendum vero primo est dolorem ad hanc passionem revocari, nam etiam sequitur ex præsentia mali: differt tamen a tristitia juxta usitatam terminorum significationem, nam dolor est ex læsione corporis, quæ exteriori sensu percipitur: tristitia vero ex malo interiori tantum apprehenso, quæ hominis censeatur propria, quia solus homo potest interno sensu apprehendere conveniens, vel disconveniens absque ordine ad externum sensum, et ideo D. Thomas, 1, 2, q. 35, art. 2, ait tristitiam comparari ad dolorem sicut gaudium ad voluptatem: et art. 7, vocat illam dolorem internum, videaturque, quæst. eadem 35, a. 1, ad 11; de dolore vero multa dici possunt, quæ philosophis remitto, et videri possunt in tractatu de Anima, sect. 1.

8. *Notatio de divisione tristitiæ.* — Advertendum secundo est tristitiam a Damasceno,

libr. 2, et Gregorio Nysseno, libr. 4, c. 12, D. Thoma, 1, 2, q. 35, art. 6, dividi in misericordiam, invidiam, anxietatem, accidiam; potest enim esse tristitia de malo proprio, vel alieno, aut etiam de alieno bono: de proprio enim bono, ut sic, nullus tristatur. Tristitia de alieno malo vocatur misericordia, in qua quis, ut ait D. Thomas, apprehendit malum, ut proprium: tristitia de proprio malo, si communis sit, retinet nomen tristitiæ, et si nimium affligit animam, vocatur anxietas; si vero tanta sit, ut etiam corpori torporem injiciat, et membrorum usum impediatur, vocatur accidia, quamvis hoc nomen alias significet peculiare vitium charitati contrarium, 2, 2, quæst. 36, jam vero tristitia cum non sit de bono, ut bonum est, in quovis illud sit, si bonum alterius, ut malum proprium apprehendatur, tristitiam affert, et illa vocatur generaliter invidia, quamvis magis proprie tunc censeatur invidia, quando ratio mali ex bono alterius nulla alia apprehenditur, nisi diminutio propriæ excellentiæ, de quo D. Thomas, 2, 2, q. 35, unde intelligitur hos actus magis proprie in voluntate quam in appetitu sensitivo reperiri. Quare alia, præter hæc vulgata genera, numerari hic possunt pœnitentia, zelus, æmulatio, nemesi, quæ D. Thomas ad prædictam divisionem reducit.

9. *Notatio tertia de causis et effectibus passionum quæ circa malum versantur.* — *Notatio quarta de remediis tristitiæ.* — Tertio advertendum est causas effectusque harum passionum quæ in malo versantur, ex effectibus et causis contrariorum effectuum colligi debere, nam per se contrariorum contrariæ sunt causæ et effectus, quod D. Thomas 1, 2, 37, late explicat, ubi tandem concludit nullam passionem magis nocere corpori, quam tristitiam, Proverb. 17: *Spiritu tristis exsiccat ossa*, unde a Latinis hæc passio vocatur *ægritudo*, tametsi cum moderata est, et rationi consentanea, utilis sit et necessaria. Isaia 16: *In tribulationem murmuris doctrina tua eis*, 2, ad Corint. 7: *Tristitia, quæ secundum Deum est*. Quarto advertendum est de remediis contra tristitiam agere D. Thomam, 1, 2, quæst. 38, quæ duplicia esse possunt, alia quæ delectationem excitant, de quibus ipse copiose disserit, alia quæ apprehensionem ipsius mali minuunt, de quibus videri potest Cicero, Tuscul. 9.

SECTIO VIII.

Quid sit spes, et quod habeat contrarium.

1. *Spem esse in intellectu quidam putarunt.* — Hactenus de passionibus concupiscentiæ disputavimus, sequitur, ut de his quæ irascibili D. Thomas tribuit, disseramus, e quibus spes prima est. Dixerunt vero quidam non esse spem actum appetitus, sed cognitionis judicium, illud nempe quo quis sibi persuadet se posse consequi, vel fore, ut consequatur bonum quod amat, tametsi difficile appareat, quæ sententia falsa est, ut in materia de spe, disp. 1, sect. 2, et lib. 2, de Grat., c. 12, latius contra Lutheranos diximus, qui spem cum fide confundunt: illud quidem judicium necessarium est ad sperandum, et ideo quando quis titubando desperat, præcipue quidem conamur cum illo judicio stabilire, quia ab eo spes oritur, non tamen potest in illo formaliter consistere, cum spes tendat in bonum sub ratione boni, quod potentiæ est appetitivæ, non cognoscitivæ. Dices versari circa bonum judicando illud posse obtineri; sed contra, quia non omnis, qui ita judicat, sperat: potest siquidem nullum adhibere conatum ad bonum illud consequendum, et fidelis servata fide potest desperare. Item vix alias possent in supernaturalibus fides et spes distingui: tandem timor est in appetitu: ergo et contraria spes; nam sicut ille est de imminente malo, ita spes de bono.

2. *Tria certa pronuntiata de spe.* — *D. Thomæ placitum de distinctione spei et desiderii.* — Dico ergo quæ ex dictis certa colligi possunt. Primo spem esse actum appetitus prosequenti bonum. Secundo bonum illud, esse bonum absens et arduum, nam quæ aliquis possidet, non sperat, et quæ sine difficultate, et dubitatione obtinenda credimus, moraliter tanquam jam obtenta reputamus. Tertio certum est idem, ab amore et gaudio distingui, quia amor per se non versatur circa absentia, ut agendo de fruitione diximus. Difficultas ergo superest, quomodo spes a desiderio differat, uterque enim actus in bonum absens tendit. D. Thomas inquit differre, quia spes tendit ad bonum arduum, desiderium autem in bonum absolute, seu carens arduitate: quam objectorum diversitatem in appetitus inferiori vult sanctus Thomas sufficere ad distinguendos non solum actus, sed etiam potentias: in voluntate vero ad distinguendos saltem diversos actus. Ratio esse potest, quia constat deside-

rium et spem esse actus diversos; tum quia contingit vehementer et desiderare aliquid sine spe obtinendi; tum quia habent contraria distincta, scilicet desperationem boni et fugam mali: ergo eorum distinctio est ex objectis, in quibus nulla diversitas ostendi potest.

3. Nihilominus Scotus, in 3, distinct. 26, Gabriel, et alii ibi, Magister, tractatu 2, Moralium, capite septimo, negant hos actus esse distinctos, et spem tribuunt appetitui, vel etiam voluntati, ut rationem habet concupiscibilis. Probatur, nam spes est motus in bonum consequendum ut sic: ergo appetitus fertur hoc motu per modum concupiscentiæ; ergo desiderando. Secundo, quia hi actus solum differunt sicut desiderium boni ardui, et non ardui, quæ differentia est accidentaliter, sicut desiderare moderatas divitias quæ facile haberi possunt, vel magnas, quæ difficile comparantur, ut enim objecta hæc accidentaliter differunt, sic et actus. Tertio bonum arduum non speratur nisi prius ametur, nam, ut D. Thomas ait, passiones irascibiles oriuntur ex concupiscibilibus, ut per se notum est: sed amor boni et amor boni ardui non distinguuntur: ergo. Dices amorem nunquam versari circa arduum, ut sic, quia fertur simpliciter in bonitatem objecti, sine ordine ad consecutionem, in qua tota difficultas boni amati consistere potest. Sed hoc imprimis non est omnino certum, quia nihil videtur obstare, quominus aliquod bonum per se reputetur excellens, superansque conditionem appetentis: sed ut demus illud in amore: in desiderio tamen locum non habet, quia hic actus revera versatur circa bonum absens, et consecutionem, ut supra dixi, agendo de actu intentionis. Sicut ergo potest quis intendere bonum absens et arduum, ita desiderare: ergo desiderium versari potest circa bonum arduum ut sic: ergo non differt ab spe. Confirmatur, quia nullus sperat, qui non efficaciter desideret bonum arduum quod sperat, siquidem nullus sperat nisi quod intendit consequi, quod est efficaciter desiderare: ergo. Favet etiam huic sententiæ axioma illud: *Non esse multiplicandos actus sine necessitate*, item favet, quod supra diximus et latius, in libris de Anima, concupiscibilem et irascibilem non esse distinctas potentias, ac quod agentes de actibus voluntatis, statuimus, intentionem et desiderium, et similes actus ad genus idem pertinere.

4. *Quantum pronuntiatum.* — Dicendum quarto spem differre a desiderio, vel solum

accidentaliter, vel solum ut superius ab inferiori, prout *desiderii* vox variis modis usurpari potest, interdum enim *desiderium*, ut supra etiam de actibus voluntatis diximus, quamcumque appetitionem boni absentis significat, sive illa efficax sit, sive inefficax, et hoc modo differt ab spe, ut quid generalius. Nam spes significat actum efficacem et absolutum: neque tamen omne desiderium efficax habet rationem spei, sed illud, quod in re aliquo modo difficili versatur; et hoc modo differt spes a desiderio boni non ardui per se loquendo solum accidentaliter ex materialibus objectis, ut ex dictis patet, et ex dicendis de audacia latius constabit.

5. *Ultima opinio de natura spei refellitur.* — Neque vero probabile est, quod quidam dicunt, spem esse passionem quamdam necessario resultantem ex persuasionem, et desiderio boni futuri ardui, et obtinendi: primo enim hæc persuasio non est necessaria ad spem, sed est satis existimare posse consequi tale bonum: deinde ex hoc iudicio non necessario sequitur spes, nisi adsit desiderium absolutum et efficax, quo posito non potest exponi quid sit id, quod sequitur, vel quam vim habeat in appetitu. Dices esse veluti erectionem quamdam, et extensionem appetitus timori contrariam, et specialem affectum, quo quis confidit se consequitur quod amat. Sed re vera tota hæc erectio, quantum ad appetitum spectat, consistit in intentione illa efficaci et absoluta prosequendi bonum amatum, non obstante difficultate ejus: reliqua vero pertinent manifeste ad persuasionem et iudicium: nam, his duobus positus, nihil aliud necessarium est ad omnia quæ in hoc effectu experimur: imo neque aliud videtur posse concipi. Quocirca quamvis spes sit actus appetitus, connotat tamen iudicium illud quod proprie *confidentia* nominatur, et quamvis desiderium per se ærumnam potius, quam gaudium afferat, tamen desiderium cum illa existimatione affert gaudium, et ducit ad operationem, juxta illud 1, Corinth., 9, *debet qui arat spe arare*: propter hoc etiam dicimus magis nos sperare in alio, quam desiderare, tunc enim speramus in alio quando et desideramus aliquid habere ab illo, et iudicamus fore ut consequamur. Neque contra hoc videntur urgere in contrarium adducta in n. 2, potest enim aliquis desiderare inefficaciter, seu per velleitatem, desperando, non tamen desiderium efficax potest consistere cum desperatione, de qua quid sit statim dicemus, in numero 7.

6. *Primum corollarium.* — *Secundum corollarium.* — Ex dictis primo colligitur, quæ sint causæ et effectus spei, cum enim hic actus duo requiratur, scilicet, objectum excellens, et iudicium de illo obtinendo, omnia quæ confirmare possunt hoc iudicium, vel extollere bonum apprehensum, poterunt dici causæ spei, quæ cum desiderium quoddam sit: fere eandem dispositionem requirit, et eandem motionem cordis efficit, quam alia desideria, et hinc D. Thomas juvenes, quod calore abundant, faciles dicit esse ad sperandum. Secundo solvitur ex dictis dubium, quod Cajetanus movet, quomodo spes possit esse partis sensitivæ actus, cum sit de futuris, quæ sensu non apprehenduntur. Respondetur enim objectum spei esse præsens in se, vel in aliquo alio, tamen ejus consecutio abest, et hoc modo brutum animal videns pabulum præsens, appetit obtinere illud, et si apprehendat ut arduum, etiam conatur illud consequi: sæpe vero ex signo, vel ex effectu movetur brutum ad sperandum aliquid, non quia ex cognitione unius in apprehensionem rei futuræ perveniat: nam hic est discursus: sed ex instinctu naturæ, vel consuetudine apprehendit, ut conveniens id quod aliquod commodum allaturum est, quamvis futurum commodum non apprehendat, ut hirundo cum ædificat, sicut tantum habet æstimationem de ipsis rebus, quæ sensibus objiciuntur, ita solum appetit et sperat ea quæ veluti ante oculos habet: sub ratione tamen futuri magis in actu exercito, quam signato, ut perficere nidum, deferre paleas: vide S. Thomam 1, 2, quæst. 40, art. 3, ad 1, et quæst. 42, art. 1, ad 3.

7. *Tertium corollarium.* — *Quartum corollarium.* — Tertio intelligitur quisnam actus sit desperatio, nam S. Thomas et Cajetanus, supra art. 1, volunt desperationem esse motum positivum contrarium spei, id est, recessum materialem ab illo bono ad quod spes ferebatur; quæ sententia sic videtur intelligenda, ut in eo qui desperat, præter desiderii privationem, sit quidam motus appetitus, quo proponit quis desistere a prosecutione talis boni, quod licet secundum se sit conveniens, tamen in ordine ad acquisitionem ejus non existimatur tale, quia consecutio ipsa iudicatur impossibilis, et hoc modo desperatio potest esse fuga appetitus, quia licet recedat a bono, non tamen ut bonum est, sed ut impossibile, vel nunquam obtinendum, et sic quamdam rationem habet mali: hoc ergo modo est probabilis ista sententia, sicque intelligendus est S. Thomas, su-

pra, articul. 4, interdum enim ait objectum desperationis esse bonum, interdum esse malum, et utrumque verum est, ut dixi: frequentius tamen dicitur versari circa bonum a quo aliquis quasi difficultate superatus, recedit. Quarto ex dictis constat fere omnes divisiones datas de desiderio et fuga, ac cætera, quæ de illis diximus, proportionem servata habere locum in spe et desperatione.

SECTIO IX.

Quid sit audacia, et quomodo ad alias passiones comparetur.

1. *Notatio prima pro decisione quæstionis.* — *Notatio secunda.* — Quamvis S. Thomas prius de timore, in 1, 2, a quæst. 41, ad 44, postea de audacia, in q. 45, disseruit, tamen cum timor ad fugam pertineat, et audaciæ contrarius sit, quæ persecutio quædam est, consequenti methodo, prius videtur de audacia, quam de timore disserendum: ut autem horum actuum rationes intelligantur, advertendum est motum prosecutivum appetitus per se primo ferri in bonum, interdum vero ferri in aliquod malum, quod oportet vel superare, vel perferre, ut quis intentum vere consequatur. Audacia ergo ad eos actus pertinet, quibus anima hujusmodi malorum pericula appetit et aggreditur, quod Scotus, in 3, dist. 23, notavit, addit vero S. Thomas, in quæst. 40, audaciam solum excitari in irascibili, qua bonum quod speratur, superato aliquo gravi malo, vel tentato aliquo probabili periculo, obtinendum est. In quo est advertendum secundo, consecutionem boni duplici modo existimari posse arduam et difficilem: uno modo, quia est bonum ipsum interdum, et media quibus obtineri debet, per se sunt excellentia et difficilia, et in illis proprie versatur spes; alio modo censetur consecutio boni ardua et difficilis, quia aliquod malum, quod tolerare, vel superare oportet, aut grave saltem illius periculum, cum illa conjunctum est, et circa hæc proprie versatur audacia.

2. *Primum assertum audaciam dari.* — *An audacia versetur circa malum certum.* — Ex his igitur primo constat in appetitu esse necessarium actum quo homo hujusmodi bona appetat et aggrediatur magnum aliquod periculum, ne a prosecutione amati desistat, qui proprie vocatur audacia. Hoc colligitur ex S. Thoma, et patet ex communi modo sentiendi, omnes enim hoc intelligimus significari nomine au-

daciæ. Solum est advertendum cum periculum, vel malum, quod timetur, est parvi momenti, quasi nihil in moralibus existimari, et ideo dici audaciam in arduis versari, quamvis re vera omnis actus, quo appetitus amplectitur aliquod malum quodcumque illud sit, ad audaciam pertinet: semper tamen oportet periculum esse probabile, vel sub ea ratione apprehendi, alias non erit audacia, nisi nomine tantum. Sed quid si malum, quod futurum esse censetur, non fit dubium, sed omnino certum? actus ne appetitus, qui fertur in illud pertinebit ad audaciam? videtur enim non pertinere, nam audacia opponitur timori, qui solum est de malo incerto, contraria autem versatur circa idem. Quibusdam enim videtur illum motum non esse proprie audaciam, sed constantiam, vel patientiam, nam qui amore, verbi gratia, scientiæ, aut virtutis constanter se exercet, cum certo corporis incommodo, non dicitur audax, sed constans: item in his actibus videtur valde diversa ratio objecti, et diversus modus tendendi in malum: item cum quis jam patitur malum velle perseverare et illi subesse, certe non est actus audaciæ: ejusdem autem rationis esse videtur appetere malum certum: ergo. Quæ sententia mihi placet, et saltem quod attinet ad distinguendas bonitates, sine dubio actus distincti sunt, quod vero ad numerum passionum attinet, an hi actus constituent per se novam passionem statim dicitur.

3. *Secundum assertum de objecto audaciæ.* — Ex his constat secundo, quomodo intelligendum sit, quod de objecto audaciæ docet D. Thomas 1, 2, q. 95, art. 3, nempe esse aliquod malum imminens, tria enim in objecto possunt considerari. Primum id quod proxime appetitur, nempe opus aliquod, vel medium per se non malum, sed potius consentaneum fini obtinendo. Secundum ratio amandi, quæ est bonum aliquod a quo appetitus excitatur ad aggrediendum. Tertium est aliquid, quod vel permittitur, vel parvi penditur, et hoc potest esse aliquod malum quod appetitus per se non appetit, sed quia illud vitare non potest nisi careat bono amato, illud permittit, et parvi pendit, et quia in hoc ultimo tota difficultas hujus actus consistit, ab illo nomen et rationem accipit, et per illud objectum explicatur. Ad dendum vero est pro actu illo, quem constantiam quamdam appetitus dicebamus, interdum per hujusmodi actum, non solum permitti malum, quod est in objecto, sed etiam directe appeti, quando ipsum malum, vel incommo-

dum objecti, ut tale est, est utile ad tale bonum: ut cum quis, verbi gratia, appetit penitentiam, non solum appetit ipsam actionem, sed etiam malitiam ipsam illius directe appetit, malitiam, inquam, quæ ad poenam spectat, hic tamen modus appetendi magis ad voluntatem, quam ad appetitum pertinet.

4. *Tertium assertum de quidditate audaciæ.* — Tertio colligitur, audaciæ modum, si ratio ejus formaliter consideretur, re vera in quodam desiderio consistere, nam est prosecutio objecti sub ratione boni futuri, in quo ratio desiderii consistit, quæ omnia ex dictis patent, et in voluntate apertius manifestantur, nam velle aggredi opus, cui est conjunctum periculum mortis propter alium finem consequendum, vel propter honestatem, intentio quædam est, vel electio, quæ desideria quædam sunt, ut supra dixi; ergo, etc. Confirmatur, nam appetere hoc objectum, si nulla esset in eo ratio mali, vel periculi, censeretur sine dubio actus desiderii: ergo idem erit quamvis adjungatur illud periculum, nam hoc non variat rationem formalem actus, quia nec mutat formale motivum, nec modum tendendi.

5. *Quartum assertum de causis et effectibus audaciæ.* — Ultimo colligitur ex dictis quas causas, vel effectus habet hæc passio, nam ex ea parte, qua cum desiderio communicat, ejusdem rationis causas habet, nam quidquid desiderium auget, quantum in se est, auget audaciam, et similiter auget æstimationem boni: propter quod subeundum est periculum: quia vero audacia versatur in malo, quidquid minuit æstimationem mali, vel periculi, audaciam confert et tribuit potestatem, aut robur ab superandum illud malum: et hoc modo divitiæ, vel amicorum auxilia augent audaciam. Unde Aristoteles 2, Ethicor., cap. 5, dixit audaciores esse, qui melius se habent ad divina, quia paratiorem Dei protectionem sibi pollicentur, et eos, qui passi sunt injusta eadem ratione audaciores esse, quia sperant Dei favorem a futurum, præter hæc experientia auget audaciam, quamvis nonnunquam minuat, nam inexperti temere, aggrediuntur pericula, experti prudentius, et constantius. Effectus etiam sunt ejusdem rationis cum supradictis de desiderio et spe, commotio cordis et delectatio, etc., quia in hac passione confortatur appetitus ad vincendum malum, calor etiam et spiritus revocantur ad cor, et tunc solent exteriores partes fugere: hinc etiam sanguineus humor et cholericus, spirituumque abundantia conferunt audaciam, et Aristoteles, problemate 4, sect. 27,

dicit habentes magnum pulmonem esse audaciores, quia spiritibus et sanguine abundant, et ex eadem radice provenire (inquit) homines vino deditos esse audaces.

SECTIO X.

Quid sit timor.

1. *Quid et quotuplex sit timor.* — Dicendum primo. Timor est affectus in fuga consistens et audaciæ contrarius. Est tamen advertendum ex S. Thoma, 1, 2, quæst. 30, art. 2, ad 3, nomen *timoris* generali quadam ratione significare omnem fugam appetitus a quocumque malo imminente, quomodo timor etiam opponitur concupiscentiæ, et generaliter desiderio boni opponitur, sub qua generali ratione potest in duas fugas, seu timores distingui, sicut distinguitur audacia a communi desiderio, quos timores S. Thomas, quæst. 41, in hoc inquit differre, quia timor desiderio contrarius est de futuro malo simpliciter dicto, alius vero est de malo arduo et difficili ad evitandum: sed contra hoc est, quia, ut supra dixi, arduum et non arduum non videntur distinguere affectiones et appetitus, unde etiam fuga desiderio contraria potest esse de arduo et gravissimo malo, sicut odium.

2. *Quomodo arduum pertineat ad objectum timoris.* — Duo igitur exponenda videntur. Primum, quomodo timor, de quo hic agimus, circa arduum versetur. In quo est advertendum malum dupliciter apprehendi posse, uno modo secundum se sine ordine ad futuritionem, alio modo, ut futurum et imminens, nam si omnino impossibile sit, vel omnino non futurum credatur, non timetur: fieri autem potest, ut malum futurum apprehendatur, ut inevitabile, et tunc etiam non sequitur proprie timor, sed tristitia quædam, quia jam malum illud apprehenditur, ut præsens, unde Aristoteles, 2, Rhetor., cap. 5, dixit, eos qui morte jam mulandi sunt, non timere, quia mortem inevitabilem fere apprehendunt: est ergo timor de malo quidem, quod apprehenditur, ut futurum, ita tamen, ut evitari possit cum aliqua saltem difficultate, nam si facile vitari potest, proprie non timetur, quia est veluti positum in propria potestate, et quoad hoc saltem verum est timorem esse de malo arduo, quia nimirum arduum debet esse illud impedire, ita Aristoteles citatus, et divus Thomas, 1, 2, quæst. 41, art. 2 et 3.

3. *Quibus modis possit appetitus versari circa*

malum apprehensum ut futurum. — Secundo, ut exponamus differentias dictorum actuum, advertendum est circa malum futurum, sic apprehensum, posse appetitum primo desiderare non subesse illi, et hic actus, si nihil addatur, videtur esse illa fuga, quæ concupiscentiæ contraria est, vel quæ ex illa sequitur, si ad diversa objecta comparentur, et locum habere potest in malis imminens et difficilissimis, et a metu, qui audaciæ opponitur, separari potest, et cum audacia ipsa conjungi: nam ex desiderio fugiendi malum potest quis aggredi aliquod periculum, ut tale malum superet. Secundo ergo modo potest appetitus fugere malum dicto modo apprehensum, ita ut illi quodammodo succumbat, et ob vitandum illud fugiat illa opera, vel loca et similia, quæ per se ablato metu non fugeret, et sic est timor audaciæ contrarius, quæ ab illa fuga, quæ concupiscentiæ opponitur, non videtur formali ratione differre, uterque enim actus est fuga a malo imminente: differunt ergo ex materialibus objectis, vel quia aliquam conditionem connotat unus actus, quam non connotat alius, sicut supra de desiderio, audacia et spe diximus, fuga enim mali generaliter dicit duplicem recessum a malo, ut sic: timor vero proprie est de periculo alienjus mali, quod existimatur probabile et difficile ad evitandum, quod indicavit divus Thomas 1, 2, quæst. 42, art. 5, quod non aliter probatur, quam experientia, et consideratione nostrorum affectuum, patet etiam a contraria audacia: nam contrariorum eadem est ratio.

4. *Cujus potentia actus sit timor.* — *Divisio timoris juxta D. Thomam.* — *Notatio circa prædictam divisionem.* — Ex quibus constat primo hunc timorem necessario esse actum potentia, quæ fugit et odit malum, sive magnum, sive parvum, nam utrumque odio haberi potest, nec quis timetur, nisi prius odio habeatur; quare omnes isti actus ejus facultatis sunt, quæ concupiscit et amat bonum. Secundo intelligitur divisio illa timoris, quam D. Thomas affert, 1, 2, quæst. 41, art. 4, ex Damasceno, lib. 2, cap. 14, in segnitiam, id est, laboris formidinem: verecundiam, id est, amittendæ existimationis, vel famæ timorem, propter commissum turpe opus: erubescenciam, quæ est timor ejusdem mali, et jacturæ ex futuro opere turpi: admirationem, id est, timorem grandis mali, cujus remedium invenire, quis nescit: stuporem, id est, timorem mali, quod ob inexperientiam magnum apparet: agoniam, quæ est ex malo jam imminente,

quod impediri non potest: hæc tamen nomina alias habent significationes, et pro ut hic expositæ sunt, non species diversas timoris significant, sed fortasse distinctos ejus gradus: solum est cum Cajetano advertendum Aristotelem ad concupiscibilem potius revocasse admirationem, quæ ex consideratione effectus rari oritur, et concupiscentiam cognoscendi causam occultam parit, unde vel in diversa significatione admiratio hic sumitur: vel utrumque includit timorem ferendi judicium in præsentia, et concupiscentiam cognitionis futuræ: ita S. Thomas, supra, indicat ad 5.

5. *De causis timoris.* — *De effectibus.* — Tertio constat quas causas et effectus timor habeat, quidquid enim confert ad passionem futuri mali auget timorem: amor etiam boni contrarii maxime fovet illum, Augustinus, lib. 83, Quæstionum, quæst. 33, imbecillitas et defectus virtutis efficit timorem, quia periculum existimatur majus, et ideo pueri, et senes et mulieres magis timent, S. Thomas 1, 2, quæst. 43, art. 1. Denique omnia, quæ sunt causis audaciæ contraria, timorem incutiunt. Effectus vero numerari solent. Primus, tristitia quædam contraria illi gaudio, quod de spe boni nascitur: imo sunt, qui in hac tristitia affectum timoris constituent: sed non recte, quia gaudium non est spes ipsa, sed effectus ejus: ergo e contra etiam timor est de malo futuro, ut sic, tristitia vero, vel est de ipso timore, vel de malo apprehenso aliquo modo ut præsentia. Secundus effectus, timore et tristitia contrahitur cor, avocantur spiritus, unde sequitur frigus in externis membris, tremor etiam et pavor, interdum linguæ titubatio et ineptitudo operandi, et nonnunquam etiam fames, Isai. 34: *Confortate manus dissolutas, et genua debilia roborate*: videatur S. Thomas 1, 2, quæst. 44. Sed hæc intelliguntur quando timor nimius est, et superat spem, si enim spes vincat (isti enim effectus sæpe miscentur) impedit dictos effectus, et tunc timor juvat ad operandum propter vitandum saltem malum, quod timetur. Aristoteles 2, Rhetor., cap. 5, ad Philippens. 2, *cum timore et tremore*, etc., de his et aliis vide Cajetanum, quæst. 43, qui bene exponit, quomodo interdum ex timore sequatur rubor, aut verecundia.

6. Sed occurrunt duæ difficultates. Prima, quia sequitur ex dictis beatos non posse timere, cum non possint pati malum. Secundo sequitur Christum non fuisse passum affectum timoris, quia certo sciebat non potuisse se fugere mortem. Confirmatur, nam certum judi-